

FÖLDVÁRY Bernadett

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Pécs

PhD undergraduate

University of Pécs, Faculty of Natural Sciences, Pécs, Hungary

email: bernadettfoldvary@gmail.com

**AZ EMBERKERESKEDELEM KÍSÉRŐ NÉLKÜLI KISKORÚ
ÁLDOZATAINAK AZONOSÍTÁSA –
IRÁNYELVEK ÉS A GYAKORLAT MAGYARORSZÁGON,
ILLETVE AZ EURÓPAI UNIÓBAN**

*IDENTIFICATION OF UNACCOMPANIED MINOR VICTIMS
OF HUMAN TRAFFICKING –
GUIDELINES AND PRACTICE IN HUNGARY
AND IN THE EUROPEAN UNION*

ABSTRACT

This study focusses mainly on the identification procedures concerning under-aged victims, and specifically third country national citizens in Hungary. Combating human trafficking has become a more and more highlighted field within the European Union since the early 2000s. After adapting related directives and strategies, Member States are obliged to provide appropriate assistance to victims and maintain an effective identification and referral mechanism. However two national strategies have been published since 2008 in Hungary, there are concerns regarding the practical implementation of the action plan outlined. Also the lack of a recent strategy and not defining minors as priority by clearly addressing the issue contributed to the critics worded by GRETA and TIP reports. An insufficient identification procedure has been revealed through expert interviews, although Hungary has implemented all the related directives and strategies. Important aspects of the specific situation of migrant children are presented in the paper to be considered in the elaboration of a more child-centered approach. There are no statistics yet on the number of identified victims in the country, and representatives of the National Coordination Office and the Immigration Office confirmed that amongst unaccompanied minors no victim has been identified by the end of February 2019. Another concern is the sustainability of the national system given that very low percentage of the costs covered by the State and improvements, means have been mainly funded through EU projects, therefore a stable and permanent solution, a highly responsive system is not a reality yet.

Kulcsszavak: áldozatazonosítás, emberkereskedelem, kiskorúak, Magyarország, irányelvek

Keynotes: identification of victims, human trafficking, minors, Hungary, guidelines

1. Bevezetés

A tanulmány a gyermekkorúak kereskedelmének aktuális helyzetét kívánja röviden számba venni az Európai Unión belül, különös tekintettel a kísérő nélküli kiskorúakra (knk), illetve az azonosításukra kidolgozott – specifikus vagy általános – protokollokat elemezve, elsősorban európai irányelvek, tagállami eljárásrendek és a gyakorlat alapján. Ez a vizsgálat részét képezi a kapcsolódó kutatásnak, az ennek keretében már elkészült szakértői interjúk alapján részletesebb képet kaphatunk Magyarország vonatkozásában. Az interjúk sora nem teljes, így a tanulmányban megfogalmazott megállapítások ennek ismeretében nem tekinthetők kiegyensúlyozott végkövetkeztetéseknek.

1.1. A gyermekkereskedelem Európai Uniók kontextusban

Az emberkereskedelem az Európai Unió, és azon belül különösen Magyarország egyik legkritikusabb biztonságpolitikai kihívása. Az áldozatokra és elkövetőkre vonatkozó adatgyűjtés, összefoglaló, kiértékelő helyzetriportok és egy, a szervezett bűnözés ezen ága elleni stratégia kidolgozása a 2000-es években indult meg Uniós szinten. Az Európai Tanács 2002-ben fogadta el azt a közös kerethatározatot,¹ amely egyfelől meghatározta az emberkereskedelem definícióját, illetve lefektette az ellene folytatott küzdelem közös stratégiájának alapjait. 2012-ben pedig az Európai Bizottság elfogadta a *'The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 20122016'*(3) (*'the Strategy'*) című kommunikét, amely olyan konkrét, használható megoldásokra helyezi a hangsúlyt, amelyek az új 2011/36/ EU direktíva² implementációját segítik. Ez utóbbi a 2002-es kerethatározatot váltotta fel.

Az első EUROSTAT jelentés³ szerint a modernkori rabszolgaság különböző formáinak áldozatul esettek száma 2010–2012 között évi 6–8 ezer körül mozgott, ami az EU-ban beazonosított áldozatokat illeti, ez a 2015–16-os évekre jelentősen emelkedett.⁴ Ezen összesített adatok alapján az első vizsgált időszakban az összes áldozatnak évi átlagosan 15%-a volt gyermek, a 2015-16 közötti periódusban pedig 23%. A harmadik országbeli áldozatok (összes regisztrált 35%-a) jelentős többsége hosszú évek óta – folyamatosan első helyen – Nigériából, illetve az alábbi or-

szágokból származik jellemzően: Kína, Vietnám, Brazília, Oroszország, Albánia, Eritrea. Uniós tagállamok adják az áldozatok javát, közülük is Magyarország sok éve az első öt között szerepel, így kétségtelenül súlyos érintettségéről beszélhetünk.

1.2. Nemzetközi riportok, országjelentések

Az ENSZ szervezett bűnözés elleni szerve, a UNODC aktuális, legfrissebb riportja⁵ 2018-ban került publikálásra. A bevezetőben említett átlagos 23%-os arány abban az esetben is megállja a helyét, ha szétbontjuk az adatokat uniós és harmadik országbeli állampolgárokra. A százalékok térségenként eltérőek az EU-n belül, a vezető pozíció Közép-Európáé 29%-kal, e mögött 10–13%-kal marad el Nyugat- és Dél-Európa, illetve az egy régióként kezelt Kelet-Európa és Közép-Ázsia, viszont szinte azonos értéket mutat a szubszaharai régió (30%). A növekvő százalékok részben köszönhetők a fejlődő azonosítási technikáknak és jogi környezetnek is, másfelől a tendenciák tükrében az áldozatok száma is nő. Ez utóbbit alátámasztja, hogy pont abban a közép-európai térségben a legmagasabb az áldozatok száma, ahol pont nem annyira jellemző, hogy optimális lenne a helyzet a felismerésük és segítésük kapcsán.

A legfrissebb átfogó kutatási riportot, kifejezetten a gyermekekre fókuszálva 2018. októberében az Europol publikálta. A *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underaged victims in the European Union*⁶ címet viselő helyzetjelentés a 2015–17 közötti időszak adatait és megállapításait foglalja össze, főleg a bűnözői csoportok aktivitása alapján.

Ezen riportok és statisztikák mellett fontos szakmai dokumentumok az Egyesült Államok Külügyminisztériumának évente kiadott országjelentései, az úgynevezett TIP riportok (Trafficking in Persons report),⁷ illetve a GRETA, az Európai Unió emberkereskedelem elleni egyezményének implementációját monitorozó szakértői csoport által kiadott értékelések, amelyeket tagállami kommentárral együtt tesznek közzé.

1.3. Hazai statisztikák és stratégiák

Hazai viszonylatban hivatalos statisztika – egyelőre – nem létezik, ahogy a 2013–2016-os évekre vonatkozó emberkereskedelem elleni nemzeti stratégia fogalmaz, a „BTK hatályos törvényi tényállása okán a belföldön jelentkező emberkereskedelem statisztikailag nem mérhető”. Ezt később egy Belső Biztonsági Alapból finanszírozott projekttel igyekezett a Koordinációs Hivatal orvosolni, az így projektkísérleti jelleggel létrehozott anonim áldozat lejelentő rendszer, amelybe 3 havonta érke-

nek elvileg valamennyi, az áldozatirányítási mechanizmusban résztvevő szereplőtől adatok, 2018 őszétől működik az Igazságügyi Minisztérium égisze alatt. A vonatkozó Kormányrendelet tartalmazza mellékletként az űrlapot. Maga a hazai áldozatirányítási rendszer és a koordinációs mechanizmus, illetve a szakmai háttérrel biztosító kerekasztal megalakulása az első, 2008–2012-es periódusra vonatkozó nemzeti stratégia része.⁸ Két ilyen stratégia született, a második 2013–2016-os időszakra vonatkozó dokumentumból⁹ a kísérő nélküli kiskorúak explicit módon kimaradtak, aminek a Gyermekvédelmi törvény¹⁰ hatálya alá való tartozás nem lehet teljesen indokolt oka, hiszen egyébként a stratégia foglalkozik a gyermekek témájával. A Nemzeti Koordinációs Hivatal munkatársa nem tudott válasszal szolgálni az ez irányú kérdésre,¹¹ és felmerül a gyermek legfőbb érdekének elve is ennek kapcsán, mint olyan nemzetközi egyezményekben lefektetett elv, amely elsődleges szempontot kellene, hogy jelentsen kiskorúakat érintő ügyekben.

A Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal adatai, illetve statisztikák alapján, amelyek egy 2017-ben az Európai Migrációs Hálózat számára, kifejezetten a kiskorúak kapcsán összeállított szakmai anyag részét képezik,¹² 2014-ben valamennyi regisztrált kísérő nélküli kiskorú távozott az országból, 2015-ben páran visszakérültek a hatóságoknak köszönhetően a főtől otthonba, de ebben az évben is gyakorlatilag valamennyien eltűntek, míg 2016-ban 23 fő maradt az 1431 regisztráltból. 2014-ben 606-an folyamodtak menekültstátuszért, 2015-ben 8685-en, 2016-ra vonatkozóan nem volt elérhető adat, 2017 első felében 119 kiskorú nyújtott be kérelmet. A két adatsor közötti eltérés feltehetően abból adódik, hogy nem mindegyik gyermek került végül a főtől otthonba (távozott az országból például mielőtt erre sor kerülhetett volna), valamint nem mindegyikük nyújtott be menedékkérelmet.

A Koordinációs Hivatal szerint a 2015-ös hullám alkalmával egy áldozat sem lett azonosítva, ugyanezt megerősítette 2019 február végén a BMH munkatársa,¹³ az akkori állapot szerint továbbra is nulla volt a beazonosított áldozatok száma.

2. Az áldozatazonosításra vonatkozó irányelvek, szakmai dokumentumok

2.1. Nemzetközi kitekintés

Az EU vonatkozó iránymutatása¹⁴ hivatkozik a fent is említett direktívára, amely kötelezi a tagállamokat a megfelelő segítség nyújtására, amint a kompetens hatóság részéről megalapozott gyanú merül fel, hogy a személy emberkereskedelem áldozata. Ugyanígy a tagállamok kötele-

sek megfelelő mechanizmust kidolgozni, amely lehetővé teszi a korai azonosítást, asszisztenciát és támogatást az áldozat egyedi igénye szerint, beleértve a biztonságos szállást, anyagi segítséget, orvosi kezeléseket, pszichológiai segítségnyújtást, tanácsadást, informálást, fordítási és tolmács szolgáltatást. A különösen érzékeny, különleges bánásmódot igénylők, így a gyermekek, várandós édesanyák, fogyatékkal élők megkülönböztetett figyelmet kell, hogy kapjanak. A prevenció jegyében a rendszeres tréningek kötelezőek azon személyek és hatóságok számára, akik nagy valószínűséggel találkozhatnak munkájuk során áldozatokkal.

Gyermekek tekintetében külön iránymutatásokat sorol a dokumentum, így magát az emberkereskedelem definícióját is megfogalmazza újra külön a gyermekek érintettsége okán, e szerint emberkereskedelemnek minősül a kiskorú beszerzése, szállítása, transzferálása, állomásoztatása, fogadása érkezéskor, illetve a gyermek feletti kontrol átadása, elcserélése kizsákmányolás céljából. Amennyiben a hatóságok látókörébe olyan személy kerül, aki feltételezhetően emberkereskedelem áldozata és életkora nem állapítható meg teljes bizonyossággal a tekintetben, hogy nagykorú-e, ennek hivatalos megállapításáig gyermekkorúként kell kezelni, és e szerint részesíteni asszisztenciában és védelemben. A gyermekek meghallgatását késlekedés nélkül kell megkezdeni, és annak a megfelelő környezetben kell zajlania, kifejezetten erre a célra kitréningezett szakember által, illetve lehetőség szerint az interjúztató személye ne változzon, amennyiben további meghallgatásra van szükség. Az interjúk száma a lehető legkorlátozottabb legyen, annak érdekében, hogy az újbóli traumatizálást elkerüljék, így csak abban az esetben történjen meghallgatás, amennyiben az elkerülhetetlenül szükséges a nyomozati vagy bírósági eljárás során. A gyermeket kísérje jogi képviselő, és ahol ez lehetséges, olyan felnőtt személy, akit a gyermek választ szabadon, kivéve, ha megfelelő oka van a választott személy távoltartásának.

Az OSCE egységes iránymutatása¹⁵ kifejezetten a migrációs és menekültügyi kontextusra értelmezve kiemeli, hogy mindenképp szükséges egy úgynevezett kezdeti azonosítás, ami tovább vezet a hivatalos beazonosításhoz. Erre a megelőző eljárásra azért van szükség, mert a látókörbe kerüléskor nem biztos, hogy lehetőség van egy végleges és biztos eredményt felmutató vizsgálatra. Már ez a kezdeti azonosítás sok nehézségbe ütközik, amelynek oka lehet például, hogy az érintett nem tekinti magát áldozatnak, hiszen lehet, hogy épp a kizsákmányolás előtti transzport szakaszban van még, vagy épp csak beszervezték valamilyen ajánlattal, tehát bűncselekményt ellene még nem követtek el. Ugyanilyen nehezítő tényező a személyazonosítás, amelyet legtöbbször azért igyekeznek elkerülni a lehetséges áldozatok, mert félnek a deportálástól, vagy az elkö-

vetők megtorló akcióitól, amennyiben felfedik helyzetüket, esetleg olyan vallási rituálékkal tartják őket sakkban, mint tipikusan a nigériai áldozatokat (voodoo, ju-ju szertartások az indulást megelőzően), amelyek hiedelmeik szerint súlyos átkot, halált hoznak rájuk vagy családtagjaikra. Jellemző még, hogy az áldozat esetleg romantikus kapcsolatban áll az elkövetővel, vagy tart a megbélyegzéstől, amiért súlyos dolgok történtek vele. Az iránymutatások közül figyelmet érdemel az olyan esetre vonatkozó ajánlás, amikor a feltételezett áldozat nem járul hozzá a kezdeti eljárást követő tényleges azonosítást célzó interjúhoz a hatóságokkal: a javaslat szerint biztosítani kell képzett civil szakértőt, ezáltal informálisabb közeget teremtve, és ugyanúgy formális azonosítást eredményezve. Ugyanígy fontos az interkulturális mediátor azonnali bevonása a meghallgatási folyamatba már a kezdeti szakaszban, csak úgy, mint annak a lehetőségnek a biztosítása, hogy azonos nemű tolmács és/vagy ügyintéző hallgassa meg a feltételezett áldozatot. Az OSCE ajánlásai között szerepel az is, hogy a hatóságok mellett vegyen részt a meghallgatásokon mindig, amikor csak lehetséges, képzett civil szakértő is. Az emberkereskedelem tényének fennállását szűrő kérdések már a regisztrációs szakaszban részét kellene, hogy képezzék a hivatalos eljárásrendnek, nem csak a menekültügyi vagy idegenrendészeti meghallgatás során. Továbbá a fogadóállomásokon valamennyi szolgálatot teljesítő civil és hatósági személynek ismernie kell az áldozatiságra utaló jegyeket, hogy haladéktalanul tudja jelezni a megfelelő szakember irányába azok fennállását. Az azonosításnak mindig az áldozat hozzájárulásával kell történnie, tehát ismertetni kell vele, mire irányul a konkrét eljárás. Ideálisan a hatósági meghallgatás során lehetséges áldozatként azonosított személy kapcsán azonnal értesíteni kell a kijelölt koordinátort a mihamarabbi második körös, specifikus interjú megszervezésére. Gyermekeknél a beazonosítást követően felmerülő visszaküldés esetén a kockázatelemzésnek mindig a gyermek legfőbb érdekét kell szem előtt tartania. Ami lényeges elem a dokumentumban, hogy figyelmet fordít arra a problémára, hogy az áldozatoknak járó segítségnyújtás a legtöbb tagállamban a hatóságokkal való együttműködéshez kötött, ami nagy arányban vezet a formális azonosítás, mint előfeltétel elmaradásához, ezért szükség lenne egy szociálisabb megközelítésre, amely kiegészíti a klasszikus rendészeti központú azonosítást, és szintén formális beazonosítást eredményezne. Ez pozitívan hathat a jövőbeni hatósági együttműködésekre, hiszen az a fajta segítségnyújtás, amelynek először kondíciója az együttműködés és csak azután realizálódik az asszisztencia, elidegeníti és izolálja az áldozatot.¹⁶

Érdemes kiemelni a Barnahus modellt,¹⁷ amely az Egyesült Államokban került kidolgozásra és Izlandon lett először a gyakorlatba átültetve.

A modell interdiszciplináris, gyermekközpontú, lényegét tekintve egy olyan komplex szolgáltatást nyújtó intézmény, amely a bűncselekmény áldozatául esett, traumatizált gyermekeket pszichés, érzelmi és mentális segítségnyújtásban is részesíti, miközben rendkívül szigorú protokoll mentén zajlik az igazságügyi orvosi vizsgálatuk és nyomozati meghallgatásuk, végig informális, barátságos közegben, a legfőbb érdeküket, jólétüket szem előtt tartva.

2.2. Hazai eljárásrend

Magyarországon Az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Kormányrendelet¹⁸ szabályozza a vonatkozó eljárást, illetve a rendelethez tartozó azonosítási adatlap a hivatalosan alkalmazandó dokumentum ilyen esetekben. Kísérő nélküli kiskorúak kapcsán külön protokoll nem létezik, részükre eleve megkülönböztetett ellátás 2003 óta létezik (t. i. valamennyi knk, nem csak az áldozatként azonosítottak esetén), amely a vonatkozó Európai Unió irányelv hatálybalépésének köszönhető. Először Békéscsabán, majd pedig Nagykanizsán jött létre számukra fogadóintézmény állami és civil kooperációban, ugyanakkor ezek még szakmailag nem voltak olyan kiforrottak, mint a későbbi, bicskei elkülönített fogadóintézmény.

A Kormányrendelet függelékét képező áldozatazonosítási adatlap a BMH menekültügyi eljárásában nem igazán használható, minthogy a kérdések java olyan jellemzőket sorol fel figyelmeztető jelként, amelyek a menedékkérők jó részére igazak – így például szegényes ruházat, idegesség, nem tudja a tartózkodási helyét, munkavégzés helyét stb. – tehát félrevezető lehet a végeredmény, ugyanakkor más, sokkal tipikusabb rizikófaktorokra viszont nem kérdez rá. Emiatt a BMH kidolgozott egy saját kérdőívet, amely egyelőre az online rendszerben nem elérhető, ugyanakkor papír alapon is elfogadja az illetékes hatóság. Ebben szerepelnek már azok a tipikus kérdések, amelyek fényt deríthetnek a jövőbeni áldozatiság bekövetkeztére, azaz az embercsempész ígért-e munkát az út díjának ledolgozására, vagy van-e már létező adóssága, ezt hogyan szeretné rendezni.¹⁹ Ugyanakkor az is látszik ebből, hogy a gyermekek esetén ezek a kérdések nem igazán alkalmazhatóak, és sokkal nagyobb fokú érzékenység szükséges az ő interjúztatásuk során, hogy kiderülhessen, vajon áldozatok-e, akár az út során váltak azzá, akár a jövőben várható, hogy ez bekövetkezik. Bár az első Nemzeti Stratégiában a kitűzött célok között szerepel az áldozatazonosítási eljárás fejlesztése, különös tekintettel a sérülékeny csoportokra, így a gyermekekre, a második stratégiai dokumentumban ez így explicit módon már nem szerepel, és jelenleg nem is létezik gyermekspecifikus eljárásrend – ezt a legutóbbi,

2018-as GRETA jelentés is az ajánlások között sorolja, tekintve, hogy hivatalosan egyetlen egy gyermekáldozat sem került beazonosításra még, harmadik országbeliek esetén. Ezt a 2019 februárjában készült interjú során a BMH tisztségviselője is megerősítette, mint ahogy azt pedig Tési Áron, a Nemzeti Koordinációs Hivatal részéről 2018 novemberében, hogy a 2015-ös migrációs hullám során sem történt azonosítás a nagy számok ellenére. A 2015-ös év kapcsán mindkét intézmény elismerte, hogy egyfelől kapacitáshiánnyal rendelkezett, másrészt pedig nem voltak szakmailag felkészült ügyintézők sem emberkereskedelem áldozatainak beazonosítása tekintetében.

Menedékjogi eljárás keretében a gyermekkorúak (18 év alattiak) – amennyiben nincs tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet – a kormegállapítást követően Fóra kerülnek, a Károlyi István Gyermekotthonba (ennek a sorsa jelenleg épp változóban), és a törvény szerint meghatározott 8 napon belül általában sikerül is kirendelni a gyámot. Ami probléma, és a BMH szerint is gyakran hangoztatott kritika, hogy nincs igazából élő kapcsolat a gyermek és a gyám között. Gagy Róbert, aki korábban 2008-tól kezdődően többek között annak a projektnek volt a vezetője, amelynek keretében először hoztak létre kifejezetten kísérő nélküli kiskorúakra specializálódott komolyabb fogadóintézményt, egyfajta gyermekvédelmi otthont a bicskei menekülttáboron belül, a vele készített interjúban is hangsúlyozta,²⁰ hogy legalább 3-4 hónapra van szükség ahhoz, hogy megfelelő bizalmi kapcsolat alakuljon ki a kiskorú és a gyám, vagy a vele foglalkozó szociális munkás között. Elmondása szerint 2008 és 2010 között sikerült azt elérni, hogy a menekültügyi eljárások során jelen legyen egy bizalmi személy, ha olykor ritkán csak ajtón kívül is tudott várakozni, de fontos lélektani tényező volt a gyerekek számára. 2010 után már nem volt lehetőség bizalmi személy jelenlétére. Fót kijelölése is ezen időszak után történt meg, és a szakember szerint ott már nem lehetett fenntartani azt a szintű szolgáltatást sem, amit korábban a bicskei otthonban biztosítottak, ennek pedig az is volt az oka, hogy immár az állami fenntartású rendszerbe illeszkedett a kísérő nélküli kiskorúak ellátása, nem pedig uniós projektből – egészen pontosan a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapból (MMIA) – zajlott a finanszírozás. Külsőként az SOS Gyermekfalvak saját finanszírozásban igyekezett biztosítani a hiányzó kapacitást és eszközöket – hasonlóan más civil szervezetekhez – ugyanakkor ez intézményi-szakmai feszültséghez is vezetett, bár a közös munka nem állt le.

Jelenleg, a BMH munkatársával folytatott interjúból kiderült, hogy a meghallgatás tulajdonképpen nem is személyesen történik, hanem zárt láncú, skype-szerű videókapcsolaton keresztül, és sok esetben a gyám is

ekkor találkozik először a rábízott kiskorúval. Érzelmileg támogató és biztonságos közegről így nem igazán lehet beszélni, azaz eléggé irreális elképzelés, hogy egy ilyen interjú során a kiskorú traumákról fog bármilyen módon beszélni. Ezen felül a non verbális kommunikáció is nagyon fontos része egy ilyen szituációnak, egy videókapcsolaton keresztül ez is nehezebben értelmezhető, egyáltalán rendkívül személytelen és rideg ez a fajta megoldás, ami a BMH munkatársa szerint is szuboptimális.

A BMH részéről pár éve, 2017-ben került először kidolgozásra egyáltalán olyan oktatóanyag egy MMIA-s projekt keretében, ami az ügyintézők számára lett összeállítva emberkereskedelem témakörben, ehhez kapcsolódóan több partnerszervezettel, többek között a Nemzetközi Migrációs Szervezettel (IOM) közösen tartottak tréningeket.²¹ Ezek a képzések, ugyan sokkal szerényebb anyagi forrásból, de folytatódnak jelenleg is a projekt lezárását követően. Ez a kontinuitás, amely szakmailag egy fontos lépés, ugyanakkor nem kifejezetten a Hivatal szándéka volt, hanem a projektet felügyelő felelős hatóság kikötése a szerződésben, a fenntarthatóság jegyében, illetve az EU emberkereskedelem elleni Direktívájának 18(3) cikke is általános követelményként fogalmazza meg az érintett, úgynevezett frontline szervek munkatársainak folyamatos képzését, csakúgy, mint az áldozatok jogairól szóló irányelv 25. cikke. Gagyai Róbert szerint, az első kísérő nélküli kiskorúakat célzó MMIA projekt indulása utáni években volt kifejezetten a gyermekek meghallgatására 2-3 bejáratott menekültügyi ügyintéző, akikkel nagyon jó tapasztalataik voltak felkészültség és hozzáértés tekintetében, ugyanakkor 2010 után ez szintén változott, és a projektek 2012-es lezárásával pedig lényegesen más helyzet alakult ki. Arra az interjú kérdésre, miszerint a BMH által szerződötetett tolmácsok átmennek-e bármilyen előzetes szűrésen, illetve részesülnek-e érzékenyítő tréningen, Berkes Márton elmondta, tudomása szerint nem, a kiválasztás piaci alapon történik árajánlat bekérés alapján, illetve az uralkodó álláspont szerint a tolmácsnak kizárólag a fordítás a feladata, nem pedig az interjúba való más jellegű bekapcsolódás. A témára érzékenyítés ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a tolmács a fordítói szerepkörtől eltérő minőségben venne részt a meghallgatáson, hanem felkészítik különleges bánásmódot igénylő személyekkel folytatott interjúkon való részvételle. Ahogy a Ravot projekt honlapján²² taglalt különböző tagállami mechanizmusok közül a belga gyakorlatban is például ez egy hangsúlyos tényező: „Rendkívül fontos, hogy alapos szűrés után képzett tolmácsokat alkalmazzanak, lehetőség szerint olyanokat, akik képzésen vettek részt a kiszolgáltattott csoportokkal való munkával kapcsolatban, vagy oktatásban részesültek az emberkereskedelemmel kapcsolatban.”

A BMH álláspontja, hogy elsősorban jogi segítségnyújtás, képviselet a feladat, nem az érzelmi támogatás. Jóllehet a Bevándorlási Hivatal által kijelölt gyám csak ideiglenes, és az eljárás végeztével, amennyiben pozitív kimenetelű, a kiskorú számára végleges gyám kerül kijelölésre, immár a Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (TEGYESZ) részéről – ez utóbbi gyám azonban szintén nem jelent kellő mértékben aktív, személyes kapcsolatot. Ugyanakkor a gyámnak ezen a jogi képviseleten azért túl kellene mutatnia, főleg egy ilyen szenzitív eljárás keretében – tehát már az eljárás alatt, hiszen elsősorban akkor kellene kiderülnie az áldozatiságnak, vagy annak gyanújának – és ezt mondja ki az a fentebb már hivatkozott szakmai riport is, amely 2017-ben készült az Európai Migrációs Hálózat számára az MMIA és a Belügyminisztérium finanszírozásában. Eszerint a gyám tartja a kapcsolatot a gyermekotthonnal, figyelemmel követi és ösztönzi a gyermek fizikai, mentális, érzelmi fejlődését és erkölcsi nevelését, illetve felügyeli a teljeskörű ellátás teljesülését. Ugyanakkor a gyámoknak nem kötelező idegennyelvet beszélniük vagy interkulturális kompetenciájukat fejleszteni, és az intézmény sem biztosít tolmácsot vagy interkulturális mediátort számukra. Mindezen nehézségek áthidalását különböző civil szervezetek végzik, már csak azért is szükséges az ő jelenlétük is, mivel egy-egy gyámhoz akár 30 gyermek is tartozik, ez pedig eleve lehetetlenné teszi, hogy olyan mértékű figyelmet fordítson a kiskorúra, ami számára szükséges lenne. A BMH részéről első körben, majd a gyermekvédelem által a pozitív döntést követően történő második gyám kirendelése okán kialakuló kettős gyámság – a 2017-es riport szerint – azonban zavaró a gyermekek számára, és még inkább nehezíti a bizalmi viszony kialakulását.²³ Az azonosítás, illetve a prevenció jegyében, a már az otthonban elhelyezett gyermekek részesülnek tudatosságot növelő és figyelemfelhívó képzésben, kifejezetten az áldozattá válás kapcsán, így próbálják részben megakadályozni, hogy tovább menjenek, újabb veszélyeknek kitéve magukat. Fontos a lehetséges családi kapcsolatok feltárása is, hogy ha lehetőség van rá, akkor családegyesítéssel újra a rokonokhoz, szülőkhöz kerülhessenek, akiket esetleg útközben elvesztettek, vagy előbb érkeztek Európába. A kísérő nélküli kiskorúak eltűnése így is rendkívül nagy arányú, ami rávilágít arra a problémára is, túl azon, hogy Magyarország tranzitországgként szerepel a legtöbbjük fejében, hogy kapacitáshiány miatt nincs elég gondozó, aki kellő időt tudna fordítani egy-egy gyerekre és fel tudná vázolni számára is érthetően, milyen lehetőségei vannak, ha marad. Jelenleg azonban olyan kevés kiskorú van az intézményben, hogy ez nem feltétlenül aktuális probléma. A lehetőségek ismertetése természetesen nem jelent megoldást, vagy nem vezet

ahhoz, amennyiben a gyermekre olyan terhek nehezednek, mint az ott-honiak anyagi támogatása (sok esetben egy 15 évest már felnőttként kezelnek más kultúrákban és kenyérkeresőnek számít), amely feszültség oldására Gagyi Róbert elmondása alapján olyan rugalmas hozzáállás kellett, amelyben kimondták, hogy rendben, a kiskorú a neki járó családi pótléknak például a felét utalja haza (ami akkoriban nagyjából 7000 forintnak felelt meg), ami egy szomáliai háromtagú család havi megélhetésére elegendő, csak ne dolgozzon a tanulás rovására. Ez a fajta flexibilitás azonban komoly, nyilvános vitát gerjesztett, hogy a magyar állam miért finanszírozzon egy afrikai családot például. A projektet vezetőik szerint azonban ez a gyermek jogos juttatása, és ha az ő jóléte megkívánja, mert így nyugodt lelkileg és így tud a tanulással haladni, akkor ez az ő jólétét, azaz legfőbb érdekét szolgálja.

A gyermekek áldozatazonosításának egy másik aspektusa a családdal érkező gyermekek: ők külön nincsenek semmilyen módon szűrve a menekültügyi eljárás során, csak a szülők, rokonok vesznek részt az interjúkon. Tekintve, hogy számos esetben dokumentumok nélkül érkeznek a menedékkérők, annak megállapítása, hogy a gyermek valóban az övéké-e, főleg sok gyermekes család esetén, figyelembe véve a család jelentésének különböző értelmezését is eltérő szociokulturális közegből érkezők esetén, szintén kétséges. 2018 februárjában az Osztrák Kulturális Fórumon tartott nyilvános előadásában Tatzgern dandártábornok,²⁴ az Osztrák Szövetségi Bünyügyi Hivatal Embercsempészás és Emberkereskedelem Elleni Központi Egységének vezetője, például kitért erre a problémákörre, jelezvén, hogy tipikusan bűnelkövetésben érintett bosnyák családoknál jellemző például, hogy akár tíz gyermekük is van, azonban sok esetben csak egy része a sajátjuk, a többi kiskorút pedig vagy más rokonoktól, vagy a gyermeket eladó szülőktől vették át, hogy anyagi haszon fejében különböző módokon kizsákmányolják őket.

A gyermek áldozatok azonosítására kifejlesztett, interdiszciplináris modell, a Barnahus modell, amely kifejezetten a gyermekbarát meghallgatásra, illetve a szükséges igazságügyi orvosi vizsgálatok lefolytatására szigorú protokollokat dolgozott ki, az újabb és újabb traumatizálást elkerülendő, pilot projekt keretében Szombathelyen már aktívan működik, újabb egység nyitása is várható, azonban itt csak magyar gyermekekkel foglalkoznak. Mind a BMH, mind pedig a Nemzeti Koordinációs Hivatal jelezte ugyanakkor, hogy szorgalmazná a modell alkalmazását kísérő nélküli kiskorúak esetén is.

Harmadik országbeli, kísérő nélküli gyermekkorúak azonban nem csak a menekültügyi eljárásban kerülhetnek a hatóság látókörébe, hanem idegenrendészeti eljárás során is. Ez utóbbi a BMH munkatársa szerint

méltatlanul kevés figyelmet kapott eddig, ugyanakkor több esetben is felmerült már feltételezett, azaz hivatalosan nem azonosított áldozatiság. Tipikus szcenárió például a vietnámi, vagy kínai lányok prostituálása, akik bár papírjaik szerint nagykorúak, sok esetben felmerült a gyanú, hogy ez egyáltalán nem így van. A dokumentumok hitelességét a BMH ellenőrzi, ugyanakkor rendkívül nehéz megállapítani a valódiságukat. A jellemzően rendőrségi razzia során látókörbe kerülő, általában leányok, mivel feltételezhetően áldozatok, így nem kerülnek idegenrendészeti őrizetbe, viszont emiatt nem is tudják őket áldozatként beazonosítani. Kínaiak esetén a tapasztalat szerint, a lányokat főleg Fujian tartományból toborozzák, ahol nem a mandarin a beszélt nyelv, ez pedig különösen megnehezíti a tolmács felkutatását, illetve még inkább az elkövetők malára hajtja a vizet, hiszen őket legalább megértik a kizsákmányoltak, emiatt felénk még mindig inkább nagyobb bizalommal állnak, mint a nagy valószínűséggel már diszkreditált hatóságok irányába. A jól szervezett bűnözői csoportok általában nagyon rövid időn belül áthelyezik a lányokat egy másik országban üzemelő egységükbe (Prágába, Bécsbe vagy Berlinbe például), tehát szinte azonnal el is tűnnek. Sokuk nem is szeretne bekerülni az áldozatsegítő rendszerbe, mert akár családjukat fenyegetik az elkövetők, akár saját testi épségük van veszélyben, vagy az otthon maradottak megélhetése függ az ő keresetüktől. Ez a példa jól mutatja, hogy gyakorlatilag egy meghallgatás alkalmával kell a hatóságnak intézkednie, illetve egyáltalán a lehetséges áldozatiság gyanúját felderítenie, és az érintettet haladéktalanul referálni a megfelelő szerv felé. A harmadik országbeliek számára kiállítható ideiglenes tartózkodási engedély az úgynevezett gondolkodási periódus idejére szól, ami alatt a feltételezett áldozat eldöntheti, hogy együttműködik-e a hatóságokkal vagy sem, amennyiben együttműködik, az eljárás idejére meghosszabbítják az engedélyét. A lefolytatott szakértői interjúból azonban kiderült, ilyen céllal még egyetlen egy ideiglenes tartózkodási engedélyt sem adott ki a BMH. A fenti esetből az is kiválóan látszik, hogy bár ezek a bűnözői csoportok lokálisan erősen szervezettebbek, mint transznacionálisan, de pont ez a laza, hálózatos szerveződés biztosítja a fennakadás nélküli működésüket, ha egy láncszem kiesik, nem húzza magával az egész szervezetet. Az EUROPOL riportja²⁵ szintén alátámasztja ezt a fajta működési elvet, amelynek legprofesszionálisabb alkalmazói harmadik országbeliek esetén a nigériai csoportok. A statisztikákból ez egyértelműen látszik is, hiszen nem EU állampolgárok tekintetében Nigériából származik arányosan a legtöbb áldozat.

Ezt a jól funkcionáló, reziliens szerveződést egy nem túl olajozottan működő áldozatirányítási és -beazonosítási rendszer nem tudja meg-

akasztani, az áldozatokat rendkívül nehéz kiemelni. A gyermekek a legláthatatlanabbak ebben a rendszerben, és sokuk már csak nagykorúként, és immár például legálisan dolgozó prostituáltként válik láthatóvá. Mivel a gyermekkorú áldozatok felderítése jóval nehezebb, ezért fontos a már nagykorú áldozatok történetének megismerése, hiszen jó részük gyermekkorúként került ebbe a kizsákmányoló helyzetbe először.

3. Konklúzió

Az áldozatazonosításra vonatkozóan született kormányrendelet és a referatúra mechanizmusa is létrejött ugyan, azonban a szakértők által felvázolt helyzetből is látszik, hogy nagyon sok hiányossággal küzd a rendszer, illetve maga az áldozatok azonosítására alkalmazandó adatlap sem felel meg minden elvárásnak. A gyermekek, mint különösen sérülékeny csoport tekintetében mindenképpen külön specifikus úrlapra és eljárásrendre lenne szükség. Bár a tréningek egyre inkább a gyakorlat részét képezik, a 2. körös GRETA értékelésre adott kormányzati válasz tételesen sorolja is ezeket:²⁶ konzulok, bírák, ügyészek, rendőrség, gyermekvédelemben dolgozók, munkaügyi ellenőrök, bevándorlási ügyintézők; még mindig nem elég hangsúlyos olyan kiemelten fontos szektorokban a képzés, mint az egészségügy, amely elsődleges azonosítóként igen is jelen van ezen a területen, illetve nemzetközi tanulmányok is érvelnek azzal, hogy kutatások alapján nagyobb eséllyel fordul egy áldozat az orvos, vagy ápoló felé segítségért, mint a hatóság irányába,²⁷ valamint szintén kutatás eredménye volt az a ténymegállapítás, hogy az áldozatok 63.3%-a fordul orvoshoz valamilyen problémával.²⁸ Ugyanígy érdemes lenne a turizmusban dolgozók számára kifejleszteni oktatóanyagot, az Egyesült Királyságbeli Hotel Watch program mintájára akár, hiszen a gyermekkereskedelem sokszor ebben a közegben zajlik. Az egyházak, mint segítő szervezetek részvétele is hangsúlyt kapott egy idei kerekasztal alkalmával, ugyanakkor saját, prostituáltakkal folytatott személyes beszélgetéseken alapuló tapasztalatok azt is mutatják, hogy van egy fajta defenzív elutasítás az áldozatok részéről az egyházi segítők kapcsán, amennyiben explicit vallási tartalommal töltik meg a közeledést, mert sokuk esetében ez a bűnösségük képzetét erősíti, illetve az ebből fakadó szégyent. Itt tehát szintén fontos a valóban kellő érzékenységgel rendelkező, képzett segítők jelenléte, akik a megfelelő attitűddel és elfogadással tudnak az érintettek felé fordulni, hiszen tagadhatatlan, hogy az általuk nyújtott közösségi támogatás tényleges megtartó erő tud lenni.

Fontos lenne egy olyan szűrő kidolgozása, amely a gyermeknek nem csak az aktuális helyzetére fókuszálna, hanem a korábbi áldozatiságot,

illetve a jövőben bekövetkező kizsákmányolást is figyelembe veszi, azaz egyéni kockázatelemzést is magába foglal, mert a múltbeli abúzus drasztikusan növeli a reviktimizáció esélyét.

A kritikák közül ki kell emelni a finanszírozás kérdését, hiszen anyagi források nélkül a probléma nem kezelhető. A TIP riport is hangsúlyozza, és a Koordinációs Hivatal is megerősítette, hogy az egyik legnagyobb probléma a szolgáltatások, fejlesztések projekt alapú működése, amivel fenntarthatóságuk kérdéses. Az állam részéről sokkal nagyobb anyagi támogatás és tevőleges akarat szükséges, olyan gyors rezponzivitású és megfelelő ellátást biztosító rendszer létrehozása és fenntartása, ami valóban hatékony eszközt jelenhet a szervezett bűnözés ezen ága elleni küzdelemben és az áldozatok kiemelésében, reintegrálásában. Ami ezen felül szintén kritikus szempontként fogalmazódhat meg, ahogy azt a meginterjúvált szakértők egyike is kiemelte, hogy a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva, minden kísérő nélküli kiskorút elsősorban gyermekként kellene kezelni, és ezt követően foglalkozni a státuszával, állampolgárságával, hiszen eltérő származásuk, élettörténetük mellett ők valóban még gyermekek, akik a megfelelő segítség és támogatás mellett válhatnak egészséges felnőttekké.

JEGYZETEK/NOTES

1. 2002/629/JHA: Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings.
2. Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemlről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
3. Eurostat (2013). Trafficking in human beings. Working paper. Luxemburg. Elérhető: <https://ec.europa.eu/anti-trafficking/node/4057> (megtekintve: 2019. 02. 18.)
4. Europol. (2016) Situation Report. Trafficking in human beings in the EU. The Hague. Elérhető: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings_-_europol.pdf (megtekintve: 2019.03.10.), illetve European Commission (2018). Data collection on trafficking in human beings in the EU. Elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_data-collection-study.pdf (megtekintve: 2019. 04. 02.)
5. UNODC. (2018). Global Report on Trafficking in Persons. Elérhető: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf (megtekintve: 2019. 03. 18.)
6. Europol (2018). Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underaged victims in the European Union. The Hague.

7. US Department of State (2018). Trafficking in Persons Report 2018. Elérhető: <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2018/> (megtekintve: 2019. 04. 12.)
8. Nemzeti stratégia az emberkereskedelem ellen. 2008–2012. Elérhető: <https://emberkereskedelem.kormany.hu/akadalymentes/download/3/d7/70000/Emberkereskedelem%20elleni%20nemzeti%20strat%C3%A9gia%202008-2012.pdf> (megtekintve: 2019. 03. 25.)
9. A dokumentum ugyan hivatkozik egy párhuzamosan futó Migrációs stratégia kidolgozására, ezzel magyarázva a harmadig országbeliekkel kapcsolatos összefüggések vizsgálatának hiányát a dokumentumban, ugyanakkor nem világos, hogy egy áldozat azonosítása vagy ellátása miért differenciálódik állampolgárság alapján, különösen a gyermekek, mint sérülékeny csoport esetén. A tartózkodás jogszerűsége az áldozatok tekintetében nemzetközi ajánlások alapján is egyértelműen biztosított kellene, hogy legyen (ld. UNODC Trafficking in persons protocol, 7. cikk), pont az áldozatiságból fakadóan. Forrás: Az Emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008–2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum. 9. old. Elérhető: http://emberkereskedelem.kormany.hu/download/4/d7/70000/Emberkereskedelem%20elleni%20nemzeti%20strat%C3%A9gia%202013-2016_kiadv%C3%A1ny.pdf (megtekintve: 2019.03.25.)
10. 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.
11. Személyes interjú Tési Áronnal, a Nemzeti Koordinációs Hivatal munkatársával. Budapest, 2018. november 16.
12. EMN Focussed Study (2017): (Member) States' approaches to unaccompanied minors following status determination. Hungary. 38. old. Elérhető: http://emnhungary.hu/sites/default/files/member_states_approaches_to_unaccompanied_minors_following_status_determination.pdf (megtekintve: 2019. 04. 10.)
13. Személyes interjú Berkes Mártonnal, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal munkatársával. Budapest, 2019. február 21.
14. European Commission (2013): Guidelines on Identification of Victims. Elérhető: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/guidelines-identification-victims_en (megtekintve: 2019. 02. 10.)
15. OSCE (2019): Uniform Guidelines for the Identification and referral of Victims of Human Trafficking within the Migrant and Refugee Reception Framework in the OSCE Region. Bécs. 13. old.
16. Ibid. 22. old.
17. Felicia Nica (2016): What is Barnahus and how it works? Elérhető: https://childhub.org/en/system/tdf/what_is_barnahus_and_how_it_works.pdf?file=1&type=node&id=27787 (megtekintve: 2019. 01. 22.)
18. Az emberkereskedelem áldozatainak azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Kormányrendelet

19. Személyes interjú Berkes Mártonnal (BMH).
20. Személyes interjú Gagyi Róberttel, több releváns MMIA projekt, illetve később az SOS Gyermekfalvak kőszegi területi vezetőjével. Budapest, 2019. január 11.
21. UN Migration Agency Launches Nationwide Counter-trafficking Campaign in Hungary. 2018 május 25. Forrás: <https://www.iom.int/news/un-migration-agency-launches-nationwide-counter-trafficking-campaign-hungary> (megtekintve: 2019. 01. 27.)
22. Ravot-Eur (2015): Az emberkereskedelem európai áldozatainak irányítása és segítése. Áldozatazonosítás és helyes áldozatkezelés. Elérhető: <http://www.ravot-eur.eu/hu/ldozatazonositas-es-helyes-aldozatkezes> (megtekintve: 2019.01. 22.)
23. EMN Focussed Study (2017): 16. old.
24. Saját jegyzet. Budapest, 2018. február 22. Az eseményről: <https://www.bmeia.gv.at/hu/osztrak-kulturalis-forum-budapest/rendezvenyeink/esemeny/article/emberkereskedelem-a-21-szazad-rabszolgasaga/> (megtekintve: 2019. 04. 02.)
25. EUROPOL (2018): 12–14. old.
26. Európa Tanács (2018): Jelentés Magyarországról az Eljárási Szabályzat 7. sz. Szabálya alapján az Európa Tanács Emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezménye végrehajtásának értékelése. GRETA(2018)13.
27. Corinne Schwarz et al. (2016): Human Trafficking Identification and Service Provision in the Medical and Social Service Sectors. In: Health and Human Rights Journal. 2016/18(1). Elérhető: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5070690/> (megtekintve: 2019. 02. 22.)
28. Ibid.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

- Baracsi K., Katona N., Sebhely V., Vidra Zs. (2015): Child Trafficking in Hungary: Sexual Exploitation, Forced Begging and Pickpocketing / Gyermekkereskedelem Magyarországon: Szexuális kizsákmányolás, koldultatás és zsebtolvajlásra kényszerítés. CEU
- Barbulescu, R., & Grugel, J. (2016): Unaccompanied minors, migration control and human rights at the EU's southern border: The role and limits of civil society activism. In: Migration Studies, 4(2), 253–272. doi: 10.1093/migration/mnw001
- Butler, C. N. (2015): The Racial Roots of Human Trafficking. In: UCLA Law Review, 1464.
- CCME (2017): European Toolbox. TRACKS, Identification of Trafficked Asylum Seekers' Special Needs.
- Cochrane, F. (2015): Migration and Security in the Global Age. Diaspora communities and conflict. Abingdon: Routledge.
- Corinne Schwarz et al. (2016): Human Trafficking Identification and Service Provision in the Medical and Social Service Sectors. In: Health and Human Rights Journal. 2016/18(1). 181–192.

- EMN Focussed Study (2017): (Member) States' approaches to unaccompanied minors following status determination. Hungary.
- Európa Tanács (2018): Jelentés Magyarországról az Eljárési Szabályzat 7. sz. Szabálya alapján az Európa Tanács Emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezménye végrehajtásának értékelése. GRETA (2018)13.
- European Commission (2018): Data collection on trafficking in human beings in the EU. Brüsszel.
- European Commission (2013): Guidelines for the identification of victims of trafficking in human beings. Luxemburg.
- European Commission (2013): Guidelines on Identification of Victims.
- European Migration Network (2014): Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in Belgium. Brüsszel.
- Europol (2018): Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underaged victims in the European Union. Hága.
- Europol. (2016) Situation Report. Trafficking in human beings in the EU. Hága.
- Eurostat (2013). Trafficking in human beings. Working paper. Luxemburg.
- Farrell, A., Pfeffer, R. & Bright, K. (2015): Police perceptions of human trafficking. In: *Journal of Crime and Justice*. 38(3).
- Fong, R. & Cardoso, J.B. (2010): Child human trafficking victims: Challenges for the child welfare system. *Evaluation and Program Planning*, 33(3), 311–316. doi: 10.1016/j.evalprogplan.2009.06.18
- Gavra, D. R. & Tudor, D. A. (2015): Addressing the Problem: Institutional Factors That Facilitate Human Trafficking and Potential Preventive Measures Through Communication. *Redefining Community in Intercultural Context*. International Conference RCIC.
- Gebrewold, B., Kostenzer, J., & Müller, A. Th. (2017): *Human Trafficking and Exploitation, Lessons from Europe*. New York: Routledge.
- Gozdziak, E. M. (2010): Identifying child victims of trafficking. In: *Criminology & Public Policy*, 9(2), 245–255. doi: 10.1111/j.1745-9133.2010.00623.x
- Hadjipanayis, A., Crawley, F. P., Stiris, T., Neubauer, D. & Michaud, P. A. (2018): Child trafficking in Europe: what is the paediatrician's role? In: *European Journal of Pediatrics*, 177(9), 1419–1423.
- Kanics, J., Hernandez, D. S. & Touzenis, K. (2010): *Migrating Alone: Unaccompanied and Separated Children's Migration to Europe*. Unesco.
- Konrad, R. A., Trapp, A. C., Palmbach, T. M., & Blom, J.S. (2017): Overcoming human trafficking via operations research and analytics: Opportunities for methods, models, and applications. In: *European Journal of Operational Research*, 259(2), 733–745. doi: 10.1016/j.ejor.2016.10.049
- Lazaridis, G. (2011): *Security, Insecurity and Migration in Europe*. New York: Routledge.
- Mai, N. (2011): Tampering with the Sex of 'Angels': Migrant Male Minors and Young Adults Selling Sex in the EU. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(8). doi: 10.1080/1369183X.2011.590927
- Mihalkó V., Szabó M., Haidegger M. (2015): *Modernkori rabszolgáság. Képzési kézikönyv*. Anthropolis Egyesület.

- Novoszel, Á. (2007): Az IOM helye, szerepe az emberkereskedelem elleni nemzetközi küzdelemben. In: Pécsi Határőr.
- O’Connell Davidson, J. (2011): Moving children? Child trafficking, child migration, and child rights. *Critical Social Policy*, 31(3). doi: 10.1177/0261018311405014
- OSCE (2019): Uniform Guidelines for the Identification and referral of Victims of Human Trafficking within the Migrant and Refugee Reception Framework in the OSCE Region. Bécs.
- Paasche, E., Skilbrei, M. & Plambech, S. (2018): Vulnerable Here or There? Examining the vulnerability of victims of human trafficking before and after return. In: *The Anti-Trafficking Review*, 10, 34–51.
- Parusel, B. (2009): Policies on Reception, Return and Integration Arrangements for, and Numbers of, Unaccompanied Minors in Germany. Working Paper 26. Nuremberg: Federal Office for Migration and Refugees.
- Pearce, J. J. (2011): Working with Trafficked Children and Young People: Complexities in Practice. In: *The British Journal of Social Work*, 41(8), 1424-1441. doi: 10.1093/bjsw/bcr029
- Rigby, P. (2011): Separated and Trafficked Children: The Challenges for Child Protection Professionals. In: *Child Abuse Review*, 20(5), 324–340. doi: 10.1002/car.1193
- Surtees, R. (2008): Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe, Considering the Other Side of Human Trafficking. In: *European Journal of Criminology*, 5(1). doi: 10.1177/1477370807084224
- Tidball, S., Zheng, M. & Creswell, J.W., (2016): Buying Sex On-Line from Girls: NGO Representatives, Law Enforcement Officials, and Public Officials Speak out About Human Trafficking—A Qualitative Analysis. In: *Gender Issues*, 33(1), 53–68. doi: 10.1007/s12147-015-9146-1
- UN Children’s Fund (UNICEF) (2006): Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe.
- Weitzer, R. (2014): New Directions in Research on Human Trafficking. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 653(1). doi: 10.1177/0002716214521562